

Oponentský posudok na vedecké a pedagogické dielo

doc. RNDr. Daše Munkovej, PhD.

Odborné smerovanie doc. Munkovej sledujem od r. 2010, keď nastúpila ako odborná asistentka, neskôr ako docentka na Katedru translatológie FF UKF. Prišla s ambíciou, ktorá sa postupne pretavila do koncepcne premyslenej vízie inovovať odbor prekladateľstva a tlmočníctva tak, aby zodpovedal požiadavkám súčasného pracovného trhu. Vízia chápaná ako odvážny cieľ inhereje pokrok v zmysle nového videnia a zmeny. Vo vedeckej dráhe inauguranky vidím tri „predestinačné“ momenty, ktoré tvoria východiskovú bázu, či skôr reálny potenciál na naplnenie vízie. Prvý je výber študijných odborov a nadväzne absolútorium z prírodovedných a humanitných predmetov (matematiky, fyziky a anglického jazyka), ktoré ju už akoby apriori vyzývali k interdisciplinárnemu prístupu v riešení odborných problémov. Druhým je rozhodnutie aplikovať interdisciplinárne poznatky na vedný odbor translatológie, teda disciplínu, ktorej špecifikom a zároveň základným charakteristikom je práve interdisciplinarita. Tretím je, povedané s istou nadsádzkou, dobré načasovanie. Za posledné desaťročia totiž prešla translatológia, informatika a intelektika prelomovými zmenami. Implementácia nových technológií do „klasickej“ translačnej činnosti sa stala samozrejmosťou, medziodborový, či dokonca transdisciplinárny prístup k výskumu v teoretickej rovine nevyhnutnosťou. Tieto fakty sa musia prirodzene reflektovať aj v príprave budúcich prekladateľov a tlmočníkov. „Dvojdmost“ inauguranky jej umožnila konfrontáciu s rôznymi teoretickými perspektívami, odlišným metodologickým inštrumentáriom, čím sa jej otvoril priestor na komplexnejšiu a konzistentnejšiu explanáciu jej vedeckých záverov. Už na tomto mieste rada konštatujem, že svoj interdisciplinárny výskumný potenciál využila doc. Munková v plnom rozsahu a výsledky jej vedeckých aktivít priniesli inovácie, ktoré posunuli poznanie procesuálnej aj rezultatívnej prekladateľskej činnosti vo svetle nových technológií vpred.

Každá vízia má spravidla racionálny a emocionálny rozmer. V prípade inauguranky by som k racionálnemu rozmeru zaradila jej výskumno-publikačnú a pedagogickú činnosť, k emocionálnemu vzdelávacie a popularizačné aktivity, ktorým doc. Munková venuje tiež nemálo zo svojej mentálnej energie.

Začnem výskumno-publikačnými aktivitami. Jej publikačnú činnosť sledujem ako čitateľ, recenzent a veľmi sporadicky aj ako tandemový spoluautor. Spektrum vedeckých záujmov doc. Munkovej je relatívne široké, hoci okruh čiastkových problémov, ktorými sa zaoberá, sa vždy dá subsumovať pod spoločného menovateľa – využitie nových technológií v translačnej činnosti. Pri komplexnejšom pohľade na monografické publikácie inauguranky sa dajú vyčleniť tri odborné dominanty: strojový preklad vo všetkých svojich realizačných módoch, manuálna a automatická evaluácia strojového prekladu a posteditácia strojového prekladu.

Doc. Munková je celkovo autorkou a spoluautorkou 7 monografií, z toho najsledovanejšie sú práve monografie s uvedeným tematickým zameraním. Za všetky spomeniem monografie *Prístupy k strojovému prekladu* (2013), *Evalvácia strojového prekladu* (2016), *Machine translation: Translation of the Future?* (2018) a *Wie irrt die Maschine?: Probleme der maschinellen Übersetzung* (2019). Ostatné dve menované monografie boli vydané

v zahraničných vydavateľstvách. Cez rozličnú optiku však túto problematiku tematizuje aj v celom rade ďalších podnetných odborných článkoch, z ktorých väčšina je indexovaná v renomovaných databázach Scopus, ISI Web of Knowledge, či Current Contents Connect. Analogickým témam sú venované aj jej aplikačné výskumy vo vedecko-výskumných projektoch, predovšetkým pod gesciou agentúr APVV a VEGA. Z celkového množstva projektov, v ktorých bola inaugurantka zodpovednou riešiteľkou, uvediem na ilustráciu aspoň dva ukončené, ktoré boli agentúrami vyhodnotené ako exelentné. Projekt VEGA 1/0559/14 *Evalvácia strojového prekladu* a projekt APVV-14-0336 *Typológia chýb strojového prekladu do slovenčiny ako flektívneho jazyka*.

Tento selektívny výber som zvolila preto, že sa na ňom dá preukazne dokumentovať vedecký prínos inaugrantky, ktorý ju radí medzi priekopníčku výskumu strojového prekladu na Slovensku, ale aj preto, že jej inovatívne riešenia najvýznamnejšie zarezonovali práve v týchto problémových okruhoch tak v národnom ako aj medzinárodnom odbornom kontexte.

Oblasť intelektiky patrí v súčasnosti medzi aktuálne výskumné platformy, ktoré majú pre budúcnosť translitológie mimoriadny význam tak v teoretickom, ako aj praktickom rozmere. Napriek obrovskému pokroku v technológiách má strojový preklad v súčasnosti svoje limity. Tie sú dané predovšetkým neschopnosťou stroja postrehnúť zložité sémantické pragmatické a extralingvistické vzťahy v textoch prirodzeného jazyka. Tento problém najpregnantnejšie vystupuje vo flektívnych jazykoch. Jedinou možnosťou ako posunúť kvalitu strojového prekladu dopredu je precizovať inštruktáž človeka stroju tak, aby dokázal čo najkomplexnejšie reflektovať dynamiku jazyka. Jednou z ciest, ktorú si zvolila aj inaugrantka je identifikovať príčiny chybovosti stroja a vytvoriť klasifikáciu chýb pre konkrétny jazykový pár. Typológia chybovosti je vo flektívnych jazykoch zatiaľ len veľmi málo rozpracovaná (výnimku tvorí čeština) a v slovenčine doteraz celkom absentovala. Doc. Munkovej patrí prvenstvo v oblasti výskumu identifikácie a klasifikácie chýb strojového prekladu so špeciálnym zameraním na slovenčinu ako cieľový jazyk. Využitím kombinácie nových, ňou navrhnutých metód z oblasti spracovania prirodzeného jazyka a modifikácie už známych typológií chýb strojového prekladu navrhla pre slovenčinu model hodnotenia kvality strojového prekladu, ktorý je postavený na analýze reziduí chybovosti strojového prekladu a slovnodruhového značkovania (POS taggovania).

Užívateľom sa tak dostalo do rúk funkčné inštrumentárium s významnou prediktabilnou funkciou prinajmenšom v dvoch oblastiach: ako katalyzátor ďalšieho pokroku vo vývoji strojového prekladu (spätná väzba vývojárom), ako funkčná pomôcka humánnym posteditorom, ktorým pomôže zamerať sa na frekventované chyby a rýchlejšie ich detekovať. Tento model precizovala inaugrantka (v spoluautorstve s inými odborníkmi) na konkrétnych textových korpusoch (žurnalistické, sprievodcovské, právne texty) v jazykovej relácii angličtina/nemčina – slovenčina. Zároveň ho rozšírila o – z môjho pohľadu – významnú pridanú hodnotu – kalibráciu chýb. Tým sa klasifikačný model chybovosti stal aj objektívnejším evaluačným nástrojom na hodnotenie kvality strojového prekladu.

Druhou oblasťou, v ktorej inaugrantka získala primát je posteditícia strojového prekladu. Zatiaľ čo donedávna figurovala posteditícia len ako nadstavbová zručnosť na vylepšenie

translátu strojového prekladu, v súčasnosti čoraz viac rezonuje potreba legitimizovať ju ako samostatnú zručnosť, resp. ako autonómnu techniku prekladu. Je prirodzené, že nový pohľad na posteditáciu si vyžaduje jej adekvátnu reflexiu v príprave translatológov. V tejto oblasti sa naplno prejavil inovatívny a kreatívny potenciál inaugurantky, ktorej ambíciou nie je len zachytiť najnovšie vývojové trendy a preniesť ich do domáceho akademického prostredia, ale s časovým predstihom nachádzať vlastné cesty systémového riešenia nových výziev. Za avangardný počin inaugurantky v národnom aj nadnárodnom kontexte považujem vytvorenie novej digitálnej platformy na výučbu posteditácie. Na základe analógie s „klasickými“ postupmi nácviku translačných zručností vytvorila unikátny model na výučbu posteditačných zručností. Prezentácia uvedeného modelu na zahraničných konferenčných fórach sa stretla s mimoriadnym ohlasom.

Aktivity inaugurantky v oblasti jej pedagogického pôsobenia boli od jej nástupu na katedru translatológie zamerané na integráciu disciplín, ktoré by čo najviac reflektovali požiadavky praxe. Bez znalosti nových technológií v preklade sa už v súčasnosti žiadna prekladateľská činnosť nezaobíde. Jej zásluhou sa kánon predmetov ponúkaných v študijnom odbore prekladateľstvo a tlmočníctvo rozšíril o nové disciplíny v bakalárskom i magisterskom stupni štúdia. Za všetky spomeniem Informatiku pre translatológov, Technológie a preklad, Počítačom podporovaný preklad, Počítačová lingvistika a Strojový preklad. V postgraduálnom stupni to bol predmet Translatologický výskum z interdisciplinárnej perspektívy. Doc. Munková bola koordinátorkou implementácie profesionálneho prekladateľského prostredia Memsource, ktorý obsahuje okrem štandardnej prekladovej pamäte aj strojový preklad. Tento nástroj CAT slúži ako neoceniteľná praktická pomôcka pri príprave našich študentov odboru prekladateľstvo a tlmočníctvo. V čase implementácie sme boli jedinou univerzitou, ktorá takýmto prekladateľským prostredím disponovala a zásluhou inaugurantky aj jediným pracoviskom, kde sa strojový preklad a posteditácia vyučovali. Popri tomto nástroji využívala doc. Munková pri nácviku strojového prekladu a posteditácie, ale aj pri posudzovaní kvality prekladu služby automatického strojového prekladu (etranlation) Generálneho riaditeľstva pre preklad EK (DGT), ktorý katedra získala vďaka členstvu v EMT (European Master's in Translation).

Doc. Munková je garantkou 10 predmetov súvisiacich s jej odborným zameraním. Zároveň školiteľkou 25 bakalárskych a 13 diplomových prác, ktoré tematicky korešponujú s jej odborným zameraním. Kvalitu vedenia týchto prác dokumentujú víťazstvá jej študentov na fakultných kolách ŠVOUČ. Interdisciplinárny presah inaugurantky sa reflektuje aj v intenzívnej spolupráci s Katedrou informatiky FPV UKF, kde je tiež školiteľkou, resp. konzultantkou záverečných prác orientovaných na spracovanie prirodzeného jazyka, počítačovú lingvistiku a evalváciu strojového prekladu. Svoju vedeckú školu buduje v doktorandskom stupni štúdia. Absolvent doktorandského štúdia pod jej vedením komplexne rozpracoval špecifiku posteditačnej činnosti ako novej prekladateľskej zručnosti. V pedagogickej činnosti sa inaugurantka vždy snažila o čo najužšie prepojenie výučby s praxou. Bola iniciátorkou prvého stretnutia slovenských prekladateľských firiem a 5 slovenských univerzít, ktoré ponúkajú študijný odbor prekladateľstvo a tlmočníctvo.

Na dokreslenie vedeckého profilu doc. Munkovej je ešte potrebné povedať, že jej invenčný bádateľský prístup, aktívna prezentácia dosiahnutých výsledkov na mnohých domácich i

zahraničných odborných fórach a v neposlednom rade publikačné výstupy vyvolali v odborných kruhoch živý záujem. Reflektuje to 68 citácií v databázach ISI WOK a Scopus, pozvané prednášky doma (Nitra, Banská Bystrica) i v zahraničí (Brusel, Madrid), členstvo vo výboroch vedeckých konferencií a profesijných združeníach, k otázkam vzájomnej spolupráce v oblasti odbornej praxe študentov prekladateľstva a tlmočníctva.

Záverom posudku sa zmienim ešte o emocionálnej zložke vízie doc. Munkovej. Tú predstavuje jej zaoberanosť pre odbor a osobná angažovanosť v šírení poznatkov o nových technológiách na odborných, ale aj laických fórach. Je organizátorkou medzinárodných vedeckých konferencií, odborných seminárov a workshopov, napr. Aplikovaná lingvistika, workshop Prekladateľské technológie, podujatie Korpus v translatologickom výskume a vzdelávaní. Osobitne by som chcela vyzdvihnúť organizáciu Letných a Jesenných škôl strojového prekladu, ktoré neboli určené len študentom a zamestnancom UKF, ale aj širokej odbornej verejnosti. Popularizačné a propagačné aktivity doc. Munkovej sa premietajú aj do foriem pozvaných prednášok, napr. prednáška na tému Strojový preklad – fenomén doby? organizovaná Národným centrom pre popularizáciu vedy a techniky v, ktorá sa realizovala v r. 2014 v rámci cyklu Veda v CENTRE. V r. 2015 sa zúčastnila ako hosť diskusnej relácie s mladými osobnosťami vedy na Slovensku „Nočná pyramída“ v Slovenskom rozhlase a televízii (RTVS). Témou bol Strojový preklad.

Na základe komplexného posúdenia publikačnej, vedecko-výskumnej a pedagogickej činnosti inaugurančky konštatujem, že doc. Daša Munková patrí medzi vyhranené vedecké a pedagogické osobnosti s kreditom domácej i medzinárodnej akceptácie. Jednoznačne spĺňa a vo väčšine parametrov aj prevyšuje scientometrické kritéria stanovené UKF v Nitre na vymenovanie za profesora. Odporúčam Vedeckej rade FF UKF v Nitre po úspešnom inauguračnom konaní udeliť doc. RNDr. Daše Munkovej, PhD. titul profesor v odbore: prekladateľstvo a tlmočníctvo.

Nitra 26. 01. 2020

prof. PhDr. Daniela Mügllová, CSc.